

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กล้วยไม้เป็นพืชที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่น่าสนใจในหลายแง่มุม รูปแบบและวิถีทางในการดำรงชีวิตก็มีความแตกต่างไปจากที่พบเห็นกันโดยทั่วไป ในสถานที่ที่พืชบางกลุ่มไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้เนื่องจากสภาวะการขาดแคลนอาหารและจากความแห้งแล้ง หรือขาดแสงสว่าง แต่กล้วยไม้กลับสามารถเจริญงอกงามได้ดี จึงทำให้สามารถพบกล้วยไม้เติบโตและขยายพันธุ์ได้ในถิ่นอาศัยที่มีความแตกต่างกันของลักษณะนิเวศวิทยาอย่างมากมาย (Schuiteman & De Vogel, 2000, p. 1) กล้วยไม้ในธรรมชาติส่วนใหญ่โดยเฉพาะกล้วยไม้อิงอาศัยจะพบขึ้นกระจายพันธุ์อยู่มากในเขตอบอุ่นและเขตร้อนของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเขตร้อนของทวีปเอเชีย อเมริกาใต้และแอฟริกา ถือเป็นแหล่งกล้วยไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายที่สุด (วีระชัย ณ นคร และสุรางค์รัชต์ อินทะมุสิก, 2543, หน้า 13; Ng and Hew, 2000, p. 165) ประเทศไทยตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดเป็นศูนย์กลางการกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้ในภูมิภาค โดยจำนวนกล้วยไม้ของไทยที่นักพฤกษศาสตร์ไทยและเดนมาร์กร่วมกันค้นพบ และตรวจสอบรายชื่อถูกต้องแล้วถึงปี พ.ศ. 2543 มี 177 สกุล 1,125 ชนิด (วีระชัย ณ นคร และสุรางค์รัชต์ อินทะมุสิก, 2543, หน้า 13) แม้กระนั้นยังคงมีรายงานการค้นพบกล้วยไม้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งกล้วยไม้พบใหม่ (new record) หรือกล้วยไม้ชนิดใหม่ (new species) สาเหตุหนึ่งที่ประเทศไทยเป็นแหล่งกระจายพันธุ์กล้วยไม้ที่สำคัญ เนื่องจากประเทศไทยเป็นแหล่งรวมของกลุ่มพรรณพฤกษชาติประจำภูมิภาคใหญ่ ๆ ถึง 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคอินเดีย-พม่า (Indo-Burmese elements) กลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคอินโดจีน (Indo-Chinese elements) และกลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคมาเลเซีย (Malasian elements) (วีระชัย ณ นคร, 2532) แต่ละเขตล้วนประกอบด้วยกล้วยไม้ที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันไป ดังนั้นประเทศไทยจึงเป็นพื้นที่ที่รวบรวมกล้วยไม้ของทั้งสามเขตพฤกษภูมิศาสตร์ดังกล่าวไว้ด้วยกัน

อุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก เดิมชื่ออุทยานแห่งชาติแม่ฝาง ได้รับการประกาศจัดตั้งให้เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 97 ของประเทศไทย มีพื้นที่ครอบคลุมเขตท้องที่ อำเภอฝาง อำเภอแม่เมาะ และ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 4) มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 524 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 327,500 ไร่ (อุทยานแห่งชาติแม่ฝาง, 2543, ไม่มีเลขหน้า) ต่อมาเมื่อวันที่ 31

พฤษภาคม พ.ศ.2549 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้พิจารณาชื่อของอุทยานแห่งชาติให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับจุดเด่นและศักยภาพที่สำคัญของพื้นที่ จึงเปลี่ยนชื่ออุทยานแห่งชาติแม่ฝางเป็นอุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2549, เว็บไซต์) พื้นที่อุทยานส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทือกเขาแดนลาว ซึ่งเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน มีความสูงเฉลี่ยตั้งแต่ 400 – 2,285 ม. โดยมียอดเขาที่สูงที่สุดคือ ดอยผ้าห่มปก อันเป็นยอดเขาที่มีความสูงเป็นอันดับ 2 ของประเทศไทย ประกอบกับการมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสหภาพเมียนมาร์ เป็นผลให้มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่มีความหลากหลายของชนิดของป่า (อุทยานแห่งชาติแม่ฝาง, 2543, ไม่มีเลขหน้า) จึงเป็นที่น่าสนใจว่าด้วยสภาพแวดล้อมดังกล่าว ย่อมจะมีอิทธิพลต่อความหลากหลายของกล้วยไม้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากสภาพป่ามีผลต่อองค์ประกอบของชนิดกล้วยไม้ที่พบโดยทั่วไป โดยถิ่นอาศัยที่จะพบกล้วยไม้มากที่สุดคือ ป่าดิบเขาที่มีความสูงประมาณ 1,000 ม. (Schuiteman & De Vogel, 2000, p. 2)

ในปัจจุบันเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกิน เป็นสาเหตุให้ป่าธรรมชาติถูกบุกรุกและทำลายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตลอดจนการท่องเที่ยวในระบบนิเวศที่ขาดความระมัดระวัง รวมไปถึงการลักลอบนำกล้วยไม้ออกจากพื้นที่ ย่อมส่งผลกระทบต่อความหลากหลายของกล้วยไม้โดยตรง อันจะทำให้กล้วยไม้หลายชนิดอาจสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่อย่างน่าเสียดายทั้งที่ยังมิได้ทำการศึกษาวิจัย

การศึกษานุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้บริเวณดอยผ้าห่มปก ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบชนิดพันธุ์ที่ปรากฏ และนิเวศวิทยาของกล้วยไม้แต่ละชนิด อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญสำหรับสนับสนุนการศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้ในประเทศไทย รวมถึงการจัดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนหาแนวทางพัฒนาศักยภาพในด้านพืชเศรษฐกิจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยา (morphology) และอนุกรมวิธาน (taxonomy) ของกล้วยไม้บริเวณดอยผ้าห่มปก
2. เพื่อทราบชนิดและจำนวนชนิดของกล้วยไม้ พร้อมทั้งจัดทำรูบวิธานแยกสกุล (key to genera) และชนิด (key to species) ของกล้วยไม้ในบริเวณดอยผ้าห่มปก
3. เพื่อทราบลักษณะทางนิเวศวิทยาของกล้วยไม้ที่พบในพื้นที่ดอยผ้าห่มปก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบชนิดและจำนวนชนิดของพืชวงศ์กล้วยไม้ในบริเวณดอยผ้าห่มปก
2. ทราบลักษณะทางนิเวศวิทยาของกล้วยไม้ที่พบในพื้นที่ดอยผ้าห่มปก
3. มีรูปวิธานที่เหมาะสมสำหรับการจำแนกกล้วยไม้บริเวณดอยผ้าห่มปกในระดับ

สกุลและชนิด

4. เป็นข้อมูลสนับสนุนการศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้ในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

สำรวจกล้วยไม้ทั้งที่เป็นกล้วยไม้ดิน (terrestrial orchids) กล้วยไม้อิงอาศัย (epiphytic orchids) และกล้วยไม้กินซาก (holomycotrophic orchids) ที่อยู่ในพื้นที่ดอยผ้าห่มปก

นิยามศัพท์เฉพาะ

อนุกรมวิธาน หมายถึง ศาสตร์สาขาที่มีขอบเขตการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบรายชื่อ (identification) การตั้งชื่อ (nomenclature) และการจำแนก (classification) (Stuessy, 1990, pp. 5 – 10; Simpson, 2006, p. 9)

รูปวิธาน หมายถึง เครื่องมือสำหรับใช้วิเคราะห์พรรณไม้ โดยจัดลำดับลักษณะต่างๆ ของพรรณไม้ที่แตกต่างกันไว้ให้เป็นระเบียบ ในการใช้นั้นจะคัดเอาลักษณะที่ไม่มีในพรรณไม้ที่ต้องการวิเคราะห์นั้นออกไปคงเหลือแต่ลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพรรณไม้ที่กำลังวิเคราะห์ อยู่นั้น ซึ่งจะ
ได้ผลลัพธ์ในขั้นตอนสุดท้าย(ก่องกานดา ชยามฤต, 2541, หน้า 46)